

Joan Fuster

Semblança biogràfica

INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS
SEMBLANCES BIOGRÀFIQUES, LIX

Joan Fuster
Semblança biogràfica

Text redactat per
EULÀLIA DURAN I GRAU
en motiu de la commemoració
del norantè aniversari del naixement de Joan Fuster
i dels cinquanta anys de la publicació de *Nosaltres els valencians*

Contribució de l'Institut d'Estudis Catalans
a l'Any Fuster, 2012

BARCELONA
2013

Biblioteca de Catalunya. Dades CIP

Duran, Eulàlia, 1934-

Joan Fuster : semblança biogràfica. — (Semblances biogràfiques ; 59)

A la coberta: Institut d'Estudis Catalans, Secció Històrico-Arqueològica. — Contribució de l'Institut d'Estudis Catalans a l'Any Fuster, 2012

ISBN 9788499651712

I. Institut d'Estudis Catalans. Secció Històrico-Arqueològica II. Títol III. Col·lecció: Semblances biogràfiques ; 59

1. Fuster, Joan, 1922-1992 2. Escriptors valencians — Biografia
929Fuster, Joan

© Eulàlia Duran i Grau

© 2013, Institut d'Estudis Catalans, per a aquesta edició

Carrer del Carme, 47. 08001 Barcelona

Primera edició: maig del 2013

Tiratge: 300 exemplars

Text revisat lingüísticament per la Unitat de Correcció del Servei Editorial de l'IEC

Compost per Víctor Igual, SL

Impressió a Service Point FMI, SA

ISBN: 978-84-9965-171-2

Dipòsit Legal: B. 13849-2013

Són rigorosament prohibides, sense l'autorització escrita dels titulars del *copyright*, la reproducció total o parcial d'aquesta obra per qualsevol procediment i suport, incloent-hi la reprografia i el tractament informàtic, la distribució d'exemplars mitjançant lloguer o préstec comercial, la inclusió total o parcial en bases de dades i la consulta a través de xarxa telemàtica o d'Internet. Les infraccions d'aquests drets estan sotmeses a les sancions establertes per les lleis.

JOAN FUSTER, CONSERVADOR I ICONOCLASTA

Agraeixo al president de l'IEC que m'hagi encarregat d'escriure la semblança d'aquesta complexa personalitat valenciana. Però què puc afegir jo sobre Fuster que no hagi estat ja escrit? I després de tot el que fusterians fidels han publicat aquest any 2012 en homenatge seu, però també de revisió d'algunes de les seves afirmacions sobre la identitat valenciana? Deixant de banda aquestes polèmiques, m'he fixat sobretot en la persona de Fuster i no tant en l'escriptor, l'assagista, el crític literari, l'historiador, el definidor d'una identitat nacional, etc. M'he centrat, en primer lloc, en el que ha escrit sobre ell mateix: les seves obsessions, les seves pors, les seves aspiracions, basant-me fonamentalment en la seva pròpia correspondència. El títol pretén jugar amb un oxímoron, tal com feia Fuster sovint: conservador en el sentit de preocupat per salvar l'essència del seu país i iconoclasta perquè necessitava qüestionar els mites més arrelats.

La seva personalitat sobresurt de sobte d'un clima anodí, provincià. Sueca, la ciutat on nasqué el 1922, podria ser una imatge d'aquest clima tal com ell la descriu:

[...] una ciutat plana, de carrers correctes i aspecte una mica anodí. Compta amb més de 20.000 habitants, un dels quals és el qui escriu això. El turista pot passar-ne de llarg amb tota tranquil·litat: no es perdrà res.

Percepció una mica exagerada, tan característica d'ell, per por que no li poguessin retreure un cert cofoisme.

No procedia d'una família intel·lectual: el seu pare fou un notable escultor i tallista d'imatges religioses que reberen el suport de convents i parròquies de tot el

País Valencià. Havia estat, a més, dirigent local del partit carlí. I ell havia acompanyat més d'una vegada les princeses per la ciutat. La seva mare era filla d'un ric marxant de cavalls que es desviava per la família i heretà del seu pare la casa on anaren a viure, una sòlida casa modernista al carrer de Sant Josep, 10.

Acabat el batxillerat a Sueca, el 1943 inicià els estudis de dret a València, estudis imposats pel seu pare. Feia poc que el rector de la Universitat, el científic Joan B. Peset, havia estat afusellat per ordre del nou règim franquista. L'ambient universitari era provincià i castellanitzat. Tampoc el dret no l'interessava però es llicencià i exercí d'advocat a Sueca durant uns dos anys. El seu pas per la Universitat i en certa manera la seva relació amb els poetes valencians Xavier Casp i Miquel Adlert, aleshores els representants del valencianisme, el portaren a qüestionar-se el problema de la identitat del País Valencià. La seva dèria continuava essent aleshores la poesia més o menys «existencialista» amb algun rivet surrealista i la «fabricació», utilitzant el seu argot propi, de revistes de poesia com *Verbo* (1946-1956) amb el seu amic, el poeta alacantí José Albi.

L'ambient enrarinat per la repressió i censura franquistes l'animà a posar-se en contacte amb exiliats catalans a Mèxic i publicà alguns articles a revistes com *La Nostra Revista* i *Pont Blau*. Connectà bé amb Mèxic, des de l'exili interior fins a l'exili exterior, amb la intenció de plantejar als exiliats el tema de la catalanitat del País Valencià. La correspondència amb els exiliats és nombrosa, especialment amb Vicenç Riera Llorca i Agustí Bartra, amb qui polemitzà sobre el problema de la unitat de la llengua culta. Fuster escrivia a aquest darrer, el 1953, el pas que havia hagut de fer del radicalisme al pragmatisme:

Quan comencí a escriure, i en barceloní, creia com tu que la llengua literària *havia de ser una*. Després vaig rectificar: la llengua literària *hauria de ser una*. El pas d'un enunciat a l'altre inclou una llarga meditació de la realitat quotidiana viva dels nostres Països Catalans... [I conclou:] Anem cap a la unitat. I en la mesura possible, hi hem arribat.

Bartra l'ajudà a establir un primer contacte directe amb Barcelona gràcies a Oriol Folch i Camarasa (1950). En seguiren d'altres. El 1954 assistí al III Congrés de Poesia de Santiago, on conegué Carles Riba. El 1957 apuntava al seu *Diari*:

Ahir, mentre dinàvem en un merendero, prop de l'Albufera, vaig comentar amb Carles Riba el vell problema «valencià» del nom de la llengua.

El 1959 a Gandia, amb motiu d'un homenatge a Ausiàs Marc, connectà amb Salvador Espriu i aquest mateix any Josep Pla el visità a Sueca, on va conèixer l'amic i deixeble suecà de Fuster, el poeta Josep Palacios: «un jove discretíssim, molt mesurat en la seva manera de parlar, més aviat eixut de paraules, d'un entre-

gent molt agradable», segons apuntà Pla. I Pla ens ha deixat també un retrat del Joan Fuster d'aquell dia:

La cara de Joan Fuster semblava tenir un vèrtex: el vèrtex dels seus ulls sortits, que mantenen tibants i estirats tots els teixits de les seves faccions i fins i tot els lligams del coll, que té notòriament crispats. Aquesta crispació general li dóna un estat de presència molt visible —una presència caracteritzada per una agudesia inquieta, nerviosa i apassionada. És la mateixa cara que de jove tenia Trotski— penso.

Els anys cinquanta van representar un canvi d'orientació: les seves primeres velleïtats poètiques entraren en crisi i s'extingiren el 1952. Després de passar uns mesos sense escriure, confessaria a Bartra: «En realitat, tinc por d'escriure poesia». Antoni Comas li havia aconsellat que ho deixés; els nous aires assenyalaven Salvador Espriu i el tàndem Molas i Castellet es decantava cap a un realisme històric.

Deixada la poesia es replantejà el seu camí:

1954: Jo, com a escriptor, hauria volgut ser un gran novel·lista, un dramaturg genial, un poeta líric de primera categoria; un filòsof d'acadèmia, si més no. Però hi he renunciat. He de conformar-me a escriure tebeos... O sigui, historietes curtes i divertides, sincopades... curtes per manca d'alè, divertides, no ho sé, sincopades sí: la meua literatura ha de ser inevitablement fragmentària, d'anotacions de diari, d'articles de periòdic, d'assaigs breus.

Ho veia clar. Potser era massa amant de la llibertat, no volia caure en l'hàbit d'acumular notícies sense digerir. Ell volia triar els seus temes, tal com li venien al cap, per lectures, converses, etc. Volia pensar, qüestionar-se per sistema. Econòmicament renunciava a tota seguretat. Es va passar a l'assaig i a la crítica literària i a una dependència de la premsa. N'era conscient:

1956: És prou trist, en efecte, l'ofici de crític literari. De totes les professions que s'integren en la república de les lletres, aquesta resulta, a fi de comptes, la més desagradada. Des del punt de vista del prestigi, tant com sota l'aspecte econòmic o el de la simpatia, fer de crític ve a ser evidentment un mal negoci. Els qui amb major o menor assiduïtat, ens hi hem volgut dedicar, ho sabem i ho hem acceptat, no sé per què, amb una certa conformació irònica.

Començava a constatar la modèstia econòmica a què estava destinat. Havia abandonat la feina d'advocat, la poesia, i s'anava embrancant en la crítica literària, en el periodisme, en la història, en definitiva en la política. I encara en una altra faceta essencial, la de «mestre», «profeta», conversador infinit. A València es formà entorn de Joan Fuster un grup d'universitaris valencians, deixebles d'una fornada

de catedràtics catalans exiliats a la Universitat valenciana com Miquel Tarradell, Joan Reglà, Emili Giralt, Miquel Dolç, entre d'altres. Les reunions tenien lloc en bars del centre, on es discutia de tot amb gran apassionament. Èrem a l'inici dels anys seixanta, en ple franquisme, però també conduïren als fets de maig del 1968. L'entusiasme del moment produïa una ebullició d'idees que giraven entorn de la difusió de noves activitats, d'unir esforços amb tots els catalanoparlants, de la qüestió de noms ara més que mai no resolta. Això portava a la necessitat de crear llibreries, editorials, premsa, revistes i altres mitjans de difusió. Vaig assistir a algunes d'aquestes reunions i confesso que aleshores em va semblar tot plegat una utopia. Però, per sort, em vaig equivocar, perquè molts d'aquests projectes s'han dut a terme. Els capdavanters del grup d'aleshores eren Eliseu Climent, que seria el més fidel col·laborador de Fuster, i Lluís Vicent Aracil. Enfront d'un enemic comú, totes les unions, fins i tot les d'uns Països Catalans, es veïen factibles perquè no hi havia encara fronteres autonòmiques.

Les reunions tenien lloc a casa seva. El 1959 Josep Pla la descriuria així:

Entràrem en els típics baixos d'una casa valenciana: una sola nau, i sobre la paret de la dreta dos envans que no arribaven al sostre, formant un reduït compartiment on tenia el seu diguem-ne públic despatx: una taula plena de papers, unes prestatgeries amb llibres de totes mides, desordenats, diaris, revistes, unes cadires i un tocadiscos que en aquell moment [...] reproduïa una música de Vivaldi.

No va esmentar la proliferació de gravats, creus, figures de caire religiós que folraven les parets de la casa. La llum no abundava, només la petita làmpada sobre la taula de treball. El petit despatx es trobava al fons, a la dreta. Aquest indret, una mica desordenat, esdevingué el santuari de l'escriptor i del predicador, dues facetes fonamentals i complementàries. De moment de llibres, pocs, però acabarien envaint-li la casa. Un fet destacat és que mai no va voler tenir telèfon, cosa que implicava que les entrevistes s'havien de puntualitzar pel sistema de correu personal local que feia d'intermediari o per carta. Així garantia que podria disposar del seu temps.

Les tertúlies eren als vespres i duraven fins a la matinada. Es discutia de tot, però sobretot dels problemes del País Valencià i en general dels Països Catalans, denominació postulada per Fuster per evitar la qüestió dels noms locals. S'aplegaven sovint més de quinze persones més o menys assídues. Per relaxar l'ambient Fuster posava algun disc de sarsuela com *La corte del Faraón*, que li agradava molt, i l'acompanyava cantant. Reunions brillants normalment. Sempre interessants. Era un gran amfitrió. Va inventar un vocabulari propi: *maniobra* (per 'activitat organitzada'), *papers* (per 'qualsevol escrit literari'), *analfabet* (per 'imbècil'), *tinglado* (per 'organització relativament important'), que ha perdurat en els seus dei-

xebles. «La casa Fuster ha estat un santuari, per on polítics i lletraferits han passat a rebre doctrina», afirma l'escriptor i polític suecà Francesc de Paula Burguera.

Sempre em va sorprendre que, a la nit, es resistís a deixar marxar els contertulians i potser una raó, no dic l'única, la trobaríem en una glossa escrita per ell al seu *Diari*, el 1954, sobre el vers «Partir c'est mourir un peu», que ell corregeix per «dormir c'est mourir un peu», i confessa:

[...] quan m'envaeix la son, me'n vaig. Em moro una mica. Quan em fico al llit, i m'adormo, em moro [...]. Dormir és entrar en un altre món [...]. No dormir és viure: vivim en tant que no som morts, i també en tant que no dormim.

Aquesta por de dormir explicaria que concentrés la seva activitat durant la nit, sol o en companyia. Algunes de les cartes rebudes puntualitzen que les escriu de matinada. I aquest és un punt important d'aquesta seva activitat: la *correspondència* que mantenia amb persones de tota mena, en general intel·lectuals, i que ja ocupa de moment tretze volums publicats. La temàtica d'aquesta correspondència és diversa, política, cívica, puntual quan es tracta d'organitzar actes, edicions, conferències. Era una persona summament activa i eficaç. Persistent, no fanàtic, en promoure una sortida real al problema de l'apatia valenciana en l'aspecte nacional. Però també posa en evidència que el concepte de Països Catalans és més fàcil de difondre a València i a Mallorca que no al Principat. El setembre de 1960, com a rèplica a l'article «Presència valenciana», de Vicens i Vives, increpa els historiadors catalans que opten per un sentit restringit del nom de *català* i no tenen en compte valencians i mallorquins. Encara que alguns sí que ho feien, per raons òbvies, com els historiadors de la literatura catalana (Jordi Rubió i Balaguer) i de l'art (Alexandre Cirici i Pellicer).

El seu proselitisme s'expandí pel País Valencià gràcies a l'organització d'uns aplecs anuals des del 1960 amb estudiants valencians socis de Lo Rat-Penat, del Centre Excursionista, a diversos indrets del País Valencià (Llíria, Alcoi, Castelló i Bocairent). El IV Aplec de Bocairent, el 1963, tingué una ressonància especial. La *Crida*, impresa a Castelló, havia estat redactada per Joan Fuster en un moment convuls en contra de la seva persona com a autor d'*El País Valencià* i un article al diari *Levante*, com veurem més endavant. L'Aplec fou prohibit; la Guàrdia Civil i una companyia militar acordonaren Bocairent, fet totalment insòlit que no impedí que anessin al poble més de cinc-cents valencianistes. Fuster ho explicà en tots els detalls a Joaquim Maluquer entusiasmat. La *Crida* en qüestió reflecteix el clima i és un nou exemple d'estil polític abrindat, ben lluny del que era habitual en ell:

Enguany ens trobarem a Bocairent. I la convocatòria —no cal dir-ho— té el mateix sentit i la mateixa ansietat de sempre: una afirmació de fe en el nostre poble. No som uns illusos ni uns romàntics. Hem mirat la realitat cara a cara, i

sabem que el camí és difícil, i difícil l'empresa. Però també sabem que no hi ha una altra eixida. O bé els valencians recobrem el domini i l'estímul de les nostres energies col·lectives, o cada dia quedarem més diluïts i més enfangats en la despersonalització i en el provincianisme. És una qüestió de vida o mort: de vida o mort, precisament, «com a poble». I el poble que som ha de triar. Nosaltres ja hem triat: ni volem ni podem resignar-nos a l'abúlia servil, a la traïció, a les renúncies oprobioses. I aspirem que els valencians, tots els valencians, trien allò que nosaltres hem triat: l'opció de la dignitat i l'honradesa. Víctima de rutines imposades i d'opressions adulteradores, el nostre poble va oblidant que és «un poble»: corre perill de perdre la consciència de ser el que és. I aquesta és la missió que hem assumit: la de tornar-li la consciència, la seua consciència, de ser «poble». Que, en tornar-li la consciència, li tornarem també la bandera i l'esperança. Tenim fe en ell, en nosaltres mateixos, que som poble. És una fe segura i eterna. A Bocairent —com ahir a Lliria, a Alcoi, a Castelló de la Plana— reiterarem el nostre compromís comunitari de seguir treballant en aquesta direcció. En el moment actual del País Valencià, els camps estan ben definits: més definits que mai. Nosaltres obrim el nostre a tots els valencians de bona voluntat. El futur, la llibertat i la justícia són els nostres aliats. Us esperem a Bocairent!

Els aplecs coincidiren amb viatges catequètics per Catalunya, Andorra, Perpinyà organitzats per Fuster i Max Cahner per tal de connectar amb la realitat lingüística. S'organitzaven excursions d'uns deu o dotze valencians que eren allotjats a cases barcelonines i acomboiats en les sortides per personalitats catalanes des de Jordi Pujol, mossèn Ballarín, Ernest Lluch, entre d'altres. Una característica era que es buscava l'aixopluc de l'Església, a causa de les circumstàncies polítiques del moment. Un exemple és el grup fundat per Eliseu Climent, anomenat irònicament MOSCA (Moviment Social Cristià de Catalunya), que publicava la revista *Lluita* i que derivaria en el Partit Socialista Valencià.

ELS DECISIUS ANYS SEIXANTA

Són els anys de la professionalització de Fuster com a escriptor, assagista i periodista, primer als periòdics valencians i, quan en va ser marginat, després als del Principat (*El Correo Catalán*, *Destino*, *Serra d'Or*). El canvi havia començat uns anys abans. El primer assaig fou *El descrèdit de la realitat* (1955), amb què inicià un discurs escèptic i d'humor corrosiu sobre la vida quotidiana i la moralitat. L'estil irreverent, la seva adjectivació desmitificadora, el seu escepticisme militant dominarien la seva extensa producció, més de seixanta llibres sobre assaigs humanístics, estudis d'història cultural i escrits sociopolítics. I això sense comptar els nombrosos articles de premsa. En aquest període, entre 1955 i 1959, publicà els seus assaigs sobre clàssics valencians medievals (Marc, Corella, Eiximenis...), autors que anà abandonant per a concentrar-se en èpoques posteriors més conflictives.

La seva obra més representativa publicada en aquest període és, sens dubte, *Nosaltres els valencians* (1962), escrita diríem que a raig, en uns tres mesos però fruit de meditacions d'anys. Volia ser una resposta a la *Notícia de Catalunya*, de Jaume Vicens i Vives, i fou la primera formulació historicopolítica de la problemàtica del País Valencià i del seu encaix en uns Països Catalans, un veritable *best-seller* que inaugurava, a més, una nova editorial barcelonina, Edicions 62. Fuster definiria l'obra de «espècie de pamflet històrico-polític adreçat a espavilar els meus paisans». Responia també a les seves preocupacions polítiques la *Qüestió de noms* (1962) i les seves dues trilogies (*Poetes, moriscos i capellans*, 1962, i *Heretgies, revoltes i sermons*, 1968). Obrí noves finestres i oxigenà els estudis existents sobre l'edat moderna i creà nous adeptes, un d'ells jo mateixa. Era una nova manera d'exposar els temes, entre assaig i erudició històrica, que incidia en els problemes, sobretot els lingüístics, en la seva pròpia arrel, en dissecava les incoherències, procurava datar-les. Crec que havia trobat el període que més li podia servir per entendre la problemàtica actual valenciana: el fenomen de la castellanització literària al llarg del segle XVI en seria un dels punts crucials. A partir dels anys setanta s'hi dedicaria gairebé exclusivament.

No abandonà, però, l'assaig, gènere en el qual se sentia còmode, fruit de les seves lectures, amb la publicació de *Judicis finals* (1960), *Diccionari per a ociosos* (1964), *Causar-se d'esperar* (1965), *Examen de consciència* (1968), *Consells, proverbis i insolències* (1968) i *Babels i babilònies* (1972).

Dos fets capgiraren la seva situació personal. En primer lloc una polèmica sorgida al diari del Movimiento *Levante*. El vicepresident de la Diputació provincial, «un energúmen» anomenat Diego Sevilla Andrés, hi publicà un article titulat «Burguesía y separatismo» en el qual acusava els fusterians, com explicava Fuster a Josep Pla en carta del 7 de febrer de 1963, «d'estar al servei de la plutocràcia barcelonina, ser nazis, ser companys de viatge dels comunistes, i ser, és clar, separatistes». Fuster hi publicà una rèplica contundent, «Mi vela en este entierro», que representà el final de la seva col·laboració al diari *Levante*. A això s'afegí la publicació per Fuster d'una guia del País Valencià *El País Valenciano* (1962), un encàrrec de l'editorial Destino que desencadenà una forta ofensiva contra ell i contra el llibre a la qual se sumaren els altres diaris valencians i representà el final de la col·laboració de Fuster a la premsa valenciana. I deixant de banda la minva d'ingressos econòmics que suposava, fou objecte, si més no, d'una forta campanya de desprestigi, però també, s'ha de dir, de solidaritat. Arribà a proposar a Pla la confecció d'una mena de Destino valencià, «sortir al pas de la maniobra del “contubernio” localista-castellanista de la premsa de València». En carta a Fuster del 18 de febrer, Pla intentava, per a tranquil·litzar-lo, donar la volta a la qüestió:

Aquesta unanimitat de revulsió del provincialisme fou lograda per Cambó a Catalunya, a primers de segle i després d'esforços molt llargs. Vós l'heu lograda amb menys esforç i amb menys temps.

El nivell de popularitat assolit per Fuster culminà en la seva crema en effigie a les falles de València i una resposta de Fuster en *Combustible per a falles* (1967).

Un altre cas polèmic i que tingué també conseqüències és la publicació, el 1972, de *Literatura catalana contemporània*, que fou ben acollida pel públic però va fer tremolar les institucions acadèmiques especialment barcelonines. No pretenia ser un manual acadèmic, eren, com deia ell, reflexions d'un lector. Però fou vist per aquelles com un *outsider* i a sobre valencià. Això li originà algunes enemistats o rivalitats civilitzades: recordo un sopar a casa meua amb Fuster i Joaquim Molas, fet per mitigar les asprors, amb un èxit relatiu. La conseqüència fou que Fuster, des d'aleshores, limità els seus estudis a l'àmbit geogràfic valencià.

Alternava tota aquesta producció gairebé diríem frenètica amb una activitat no menys persistent. La seva producció periodística s'amplià als periòdics barcelonins i això li donà una certa comoditat econòmica. Connectà a Barcelona amb diversos grups dinàmics aleshores. En primer lloc i gràcies a Oriol Folch i Camarasa i a Joaquim Maluquer, lligats a la Fundació Patxot i al gremi de cotoners, albirà unes possibilitats de finançament per a la catequització dels joves que fins aleshores no havien existit i es traduí en viatges o excursions per tot el país, col·loquis, conferències, etc. destinats als valencians però també als catalans en general. Mantingué l'amistat amb Folch i amb Maluquer fins al punt que s'allotjava a casa d'ells, alternativament durant les seves estades a Barcelona. Es relacionà amb un altre grup connectat amb el grup anterior i també lligat al món editorial, Armand Carabén i Manuel Ortínez, impulsors de l'editorial AC. I també amb el nou grup editorial Edicions 62, de Max Cahner i Ramon Bastardes, que li editaren alguns dels llibres —entre els quals *Nosaltres els valencians*—, l'introduïren a *Serra d'Or* i col·laboraren estretament en la gestió del proselitisme valencià. Igualment es creà una amistat i Fuster acabà també allotjant-se a casa seva —i meua— quan li convenia. Per cert, que en una d'aquestes estades coincidí amb el matrimoni francès Pierre Vilar i Gabrielle Berrogaín, amb qui congenià de seguida i intervingué en algunes tertúlies casolanes amb J. M. Castellet, Joaquim Molas, Raimon i d'altres.

Podríem resumir que bona part de la seva actuació anava encaminada a formalitzar un projecte de normalització del circuit literari. Per això va donar impuls al cantant xativí Raimon i per això la intervenció de Fuster en noves editorials, com a director de la col·lecció «Clàssics» de l'editorial Albatros el 1973. El primer reconeixement públic fou a Barcelona el març de 1975, en vida de Franco encara, amb la concessió del Premi d'Honor de les Lletres Catalanes atorgat per Òmnium Cultural.

L'inici de la Transició política no fou benèvol per a Fuster al País Valencià. Sofrí un atemptat amb bomba a casa seva a Sueca el 1978 i encara un altre el 1981, que no li ocasionaren danys personals però sí a la casa. L'afectà molt i des d'aleshores esdevingué més caut i més pragmàtic. S'hi afegiren una dotzena de bombes més contra la llibreria Tres i Quatre, dirigida per Eliseu Climent, el seu propietari, el fusterià més actiu sense la persistència del qual el fenomen Fuster segurament no hauria tingut tant ressò. La persecució es visualitzà també contra les conferències erudites que s'organitzaven a la Universitat de València al principi dels anys vuitanta. Dono fe que a mi el públic, format en bona part per dones de mitjana edat (no estudiants) pentinades de perruqueria i amb grans bosses summament suspectes, no em deixà obrir la boca reclamant «llibertat d'expressió» i cridant en to d'insult «francesa», en castellà, i em tirà tomàtecs que treia de les bosses. La meua conferència era sobre un tema tan poc espinós com Lluís Vives i l'humanisme valencià. També el pare Miquel Batllori, que parlava la setmana següent, seria esbroncat: aquest era el clima. Tanmateix les reaccions populars pro Fuster foren espectaculars i multitudinàries: en homenatge a ell, ompliren fins i tot la plaça de bous de València i hi eren presents tota mena de personalitats, des de Raimon fins a Pierre Vilar.

També se seguiren els nombrosos reconeixements institucionals: el 1978 era nomenat membre agregat de l'IEC, el 1983 rebé la Medalla d'Or de la Generalitat catalana, entre moltes altres condecoracions. En el pla personal el 1983 entrà com a professor contractat de llengua catalana a la Universitat de València, se li concedí el doctorat *honoris causa* per les UB i UAB (1983), es doctorà en filologia catalana el 1985 amb una tesi sobre *La Regla del convent de Sant Josep de València*. Quan la comentava el divertia destacar que la regla prescrivia lligacames vermelles per a les monges. L'any següent era ja elegit catedràtic. Alhora no oblidà l'activisme polític i donà suport a les diverses activitats d'Eliseu Climent: el 1978 fou el primer president d'Acció Cultural del País Valencià, fou director de la revista *L'Espill* (1979) i fomentà la publicació del setmanari *El Temps* (1985), editat també per Eliseu Climent.

Ja en plena democràcia, hi ha un fet que em sembla transcendental i que ha canviat les regles de joc: la creació de l'estat de les autonomies. La descentralització tenia uns aspectes evidentment positius però comportava uns riscos també evidents: la creació de fronteres entre autonomies auspicià el foment del patriotisme local, naturalment contra els veïns. El «café para todos» va fragmentar el territori de l'Estat irreversiblement. Alguns ho han volgut veure com un fet positiu: la creació de les autonomies podia recordar els vells regnes medievals i moderns però amb una diferència: no s'havia reimplantat la Corona d'Aragó, que en altre temps havia servit d'aglutinant.

Joan Fuster continua reflexionant, ara fonamentalment sobre el País Valencià. De caire polític en són exemple *Un país sense política* (1976), *Destinat (sobretot) a valencians* (1979), entre d'altres. L'època moderna al País Valencià fou designada amb el terme «Decadència», nom que Fuster contribuï a marginar de l'argot literari tot criticant-lo en un article seu a la GEC «La Decadència» (1974). Continua en aquesta línia amb la seva col·laboració a la *Història del País Valencià* amb «Renaixement i Decadència» (1974), el volum *La Decadència al País Valencià* (1976), *Llibres i problemes del Renaixement* (1973, publicat el 1989), que inclou els discursos llegits arran dels doctorats *honoris causa* i que té com a característica l'aportació de notes i de bibliografia, sembla que obra de Josep Palacios, perquè Fuster es negava a sotmetre's a aquest tecnicisme acadèmic. Tots aquests estudis focalitzen primordialment l'evolució sociolingüística al País Valencià durant els segles XVI-XVIII, però l'ocuparen un temps que ell hauria preferit dedicar a un gran estudi general de la història social de la llengua catalana que tenia en projecte des del 1973 i per al qual recollí milers de fitxes. És clar que, com ell confessava, no era persona dotada per a obres extenses.

Com a contrapunt a aquest aspecte seriós de la seva producció hi ha una altra versió no acadèmica de «Les lectures d'Ausiàs Marc en la València del segle XVI» (inclosa en *Llibres i problemes del Renaixement*) dedicada a esbrinar per què Boscà assajà d'introduir l'*endecasílabo* a la poesia castellana i no a la catalana. El fet es deuria a una cèlebre ventositat física i literària que tingué un gran ressò en els cercles cortesans no només valencians —que ressegueix minuciosament—, i les conseqüències transcendents que tingué que podrien explicar que la vergonya passada per Boscà davant de la seva dama l'empenyés cap a l'italianisme i abandonés la clàssica rima castellana. No deixa en gaire bon lloc la cort dels ducs de Calàbria i arriba finalment a la conclusió que la marginació del català es deu a la manca de llibres d'entreteniment. El discurs té així un cert to provocador.

Per copsar el seu estat d'esperit és útil rellegir algun fragment de la carta que m'adreçà sobre el tema, quan estava precisament redactant els dos discursos acadèmics de doctorat *honoris causa* per a les dues universitats catalanes. El to esdevé discordat però no s'allunya del text original. Sobre la ventositat de Joan Boscà s'esplaia de bon grat intentant fixar la data de l'esdeveniment:

[...] no he pogut aclarir (tampoc no era massa oportú de parlar-ne, en efecte!) la data del pet de Joan Boscà. ¿Vols dir que el doctor Riquer no l'ha precisada? [...] És —o fou— un pet literàriament important [...]. «Tan humposo y substancial / no es un pedo catalán», va escriure el senyor Ferrandis d'Herèdia, que (em sembla) encara no havia emparentat amb el Boscà... Aquestes amenitats, les úniques, de la «història de la literatura», ¿per què les tenen tan negligides, els erudits? I ves a saber si són solament «amenitats». No m'estranyaria gens que l'origen de l'«italianisme» del Boscà —i, per tant, de Garcilaso— fos una

reacció contra les bromes que va suggerir el seu pet, bromes procedents dels poetes de «cancionero» tipus Ferrandis d'Herèdia. [I acaba:] He arribat a la cautelosa conclusió que la ventositat famosa del Boscà ha de ser anterior al 1530.

Sobre la proposta d'afegir una nova causa de la Decadència després d'haver llegit uns *cancioneros* valencians escrits en castellà força escabrosos, però divertits, diu:

I aleshores et poses a reflexionar, i comences a entendre una de les «causes» de la «Decadència»: l'avorriment. No ho diguis a ningú! S'enfadarien amb mi.

A continuació fa un repàs de la literatura catalana del segle xv: l'*Espill*, Ausiàs Marc, Roís de Corella. D'aquest darrer comenta escrivint en fonètica barcelonina:

[...] però cansa, ai!, quina fatiga!, la sintaxi de Corella. Les burgeses del *Somni de Joan Joan* no llegend Corella. Pobretes! Quin sacrifici! Les dames de Barcelona, tampoc: alto! (Perdona: altu!) I del Martorell, ¿què me'n dius del Martorell, mi carida amiga? [...] No sabrem mai qui va escriure el *Tirant*: salta a la vista que el *Tirant* és, llevat d'unes quantes planes —glorioses, cal dir-ho—, una mera acumulació de materials. ¿De qui? ¿Del Martorell, del Galba, de Martí de Riquer? [I acaba:] Em fa la impressió —i no és que me'n faci la impressió: és una evidència absoluta— que llegir «en català», a partir del 1490, era una invitació al tedi o al crucigrama (com Corella).

És evident que cal no prendre's al peu de la lletra aquesta carta. Va ser escrita a la matinada, cansat de confegir discursos seriosos. «He divagat [diu] per entretenir-te i entretenir-me.»

CONCLUSIÓ

Josep Pla defineix bé la complexa situació de Joan Fuster:

Representa una nova mentalitat. No és un valencià estricte, ni un català de València, ni un valencià catalanitzat. Fuster és un element normal de la totalitat de la nostra àrea lingüística.

Fuster sembla corroborar aquesta definició quan diu:

[...] he nascut ací —això és una evidència social i ginecològica— però no compartisc alguns dels més importants senyals d'identitat que s'hi han afacionat amb una intemperància secular. No m'agraden —no m'interessen— les falles, ni en general les festes de carrer. Els bous en plaça o per la vila, em semblen una atrocitat primitiva i enervant. Odie el barroc, les seues metàstasis for-

mals i el seu bigarrament compulsiu. Crec important salvar la prodigiosa llengua dels meus avantpassats —aquella en què van escriure March, Martorell o Corella—, però la majoria dels meus conciutadans o l'han foragitada de les seues vides o senten per ella un desinterès de pedra picada.

I a manera d'epitafi:

Llegir és l'única cosa que m'ha divertit, sempre. No voldria morir-me sense haver deixat en funcionament i «en forma» al País Valencià uns quants equips d'intellectuals i de no intellectuals capaços de remoure —o almenys intentar-ho— aquesta societat en perpètua somnolència digestiva.

En resum, podria dir que Joan Fuster va fer una evolució molt clara. De formació provinciana castellana a la seva Sueca natal, en anar a estudiar a València començà a obrir els ulls a la realitat del franquisme. Connectà amb els patriarques del valencianisme local però acabà per separar-se'n. La influència de diversos catedràtics catalans exiliats a la Universitat de València canvià el panorama universitari i la primera fornada de joves universitaris descobriren Joan Fuster. I així inicià el seu periple literari i polític en un ambient que preparava arreu d'Europa el maig del 1968. Clarificà idees, en postulà d'altres de manera clara i incisiva. Es féu present a tots els actes culturals valencians i catalans en general. Això li proporcionà un cert poder i el sabé aprofitar. Ja a la Transició, amb la seva benedicció el conseller de Cultura, Educació i Ciència de la Generalitat valenciana, el socialista Ciprià Ciscar, promogué, als anys vuitanta, l'escolarització en valencià a tot el País Valencià i la creació de les facultats de Llengua i Literatura catalanes (*sic*) a totes les universitats. És clar que això no fou sense alguna concessió que capitalitzaria el govern socialista. Però és innegable que són dos fets crucials i que perduren. A la darrera etapa de la seva vida culminaren els honors acadèmics, entrà a la Universitat de València, on esdevingué catedràtic i, per què no dir-ho, aconseguí l'estabilització econòmica personal, problema que l'havia amoïnat tota la vida.

Darrerament alguns fusterians de la segona generació han iniciat una revisió teòrica dels seus escrits. En especial sobre l'afirmació fusteriana de la catalanitat del País Valencià. La situació política actual a benefici del Partit Popular ben segur que ho afavoreix. L'expressió *Països Catalans*, formulada amb èxit per Fuster, tendeix a desaparèixer, però no del tot, si més no com a utopia necessària persisteix per a molts. La insòlita figura de Fuster representa un abans i un després i no només al País Valencià sinó a tota l'àrea lingüística catalana. Va ser el primer home modern de la postguerra. I això tothom li haurà de reconèixer.

LLISTA DE MEMBRES DE L'INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS AMB UNA BIOGRAFIA PUBLICADA
A LA COLECCIÓ «SEMBLANCES BIOGRÀFIQUES»

ALCOVER I SUREDA, Antoni M.	(1862-1932)
ALÒS-MONER I DE DOU, Ramon d'	(1885-1939)
ALSINA I BOFILL, Josep	(1904-1993)
ANGLADA I D'ABADAL, M. Àngels	(1930-1999)
ARAMON I SERRA, Ramon	(1907-2000)
BASTARDAS I PARERA, Joan	(1919-2009)
BATALLER I CALATAYUD, Josep Ramon	(1890-1962)
BOFILL I PICHOT, Josep M.	(1860-1938)
BOLÒS I CAPDEVILA, Oriol de	(1924-2007)
BROCÀ I DE MONTAGUT, Guillem M. de	(1850-1918)
CARIA, Rafael	(1941-2008)
CARNER I PUIG-ORIOI, Josep	(1884-1970)
CARRERAS I ARTAU, Joaquim	(1894-1968)
CASACUBERTA I ROGER, Josep M. de	(1897-1985)
CASASSAS I SIMÓ, Enric	(1920-2000)
CERVERA I ASTOR, Leandre	(1891-1964)
CLASCAR I SANOU, Frederic	(1873-1919)
COLOMER I POUS, Eusebi	(1923-1997)
COROMINES I MONTANYA, Pere	(1870-1939)
DOMINGO I SANJUÁN, Pere	(1896-1979)
DURAN I SANPERE, Agustí	(1887-1975)
ESTEVE I SUBIRANA, Antoni	(1902-1979)
FABRA I POCH, Pompeu	(1868-1948)
FARGAS I ROCA, Miquel A.	(1858-1916)
FOLCH I TORRES, Joaquim	(1886-1963)
FONT I QUER, Pius	(1888-1964)
FONTSERÈ I RIBA, Eduard	(1870-1970)
FUSTER I ORTELLS, Joan	(1922-1992)
GUIMERÀ I JORGE, Àngel	(1845-1924)
MARAGALL I GORINA, Joan	(1860-1911)
MARGALEF I LÓPEZ, Ramon	(1919-2004)
MARTORELL I TRABAL, Francesc	(1887-1935)
MIRET I SANS, Joaquim	(1858-1919)
MOLL I CASASNOVAS, Francesc de Borja	(1903-1991)
NICOLAU D'OLWER, Lluís	(1888-1961)
OLIVER I TOLRÀ, Miquel dels Sants	(1864-1920)
PI I SUNYER, August	(1879-1965)
PIJOAN I SOTERAS, Josep	(1881-1963)
PRAT DE LA RIBA I SARRÀ, Enric	(1870-1917)
PREVOSTI I PELEGRÍN, Antoni	(1919-2011)

PUIG I CADAFALCH, Josep	(1867-1956)
ROCA-PONS, Josep	(1914-2000)
RUBIÓ I BALAGUER, Jordi	(1887-1982)
RUBIÓ I LLUCH, Antoni	(1856-1937)
RUYRA I OMS, Joaquim	(1858-1939)
SAGARRA I DE SISCAR, Ferran de	(1853-1939)
SARDÀ I DEXEUS, Joan	(1910-1995)
SARSANEDAS I VIVES, Jordi	(1924-2006)
SEGALÀ I ESTALELLA, Lluís	(1873-1938)
SERRA I HÚNTER, Jaume	(1878-1943)
SOLÉ I SABARÍS, Lluís	(1908-1985)
TEIXIDOR I BATLLE, Josep	(1920-1989)
TERRADAS I ILLA, Esteve	(1883-1950)
TRIAS I FARGAS, Ramon	(1922-1989)
TRUETA I RASPALL, Josep	(1897-1977)
TURRÓ I DARDER, Ramon	(1854-1926)
VALLS I TABERNER, Ferran	(1888-1942)
VILA I DINARÈS, Pau	(1881-1980)
VILLANGÓMEZ I LLOBET, Marià	(1913-2002)

SEMBLANCES BIOGRÀFIQUES

Títols publicats

- [1] Manuel RIBAS I PIERA, *Josep Puig i Cadafalch, cofundador i membre il·lustre de l'IEC* (1996)
- [2] Josep M. CAMARASA, *Ramon Turró, un modernista al laboratori* (1997)
- [3] Josep CARRERAS, *August Pi i Sunyer. Semblança biogràfica* (1998)
- [4] Manuel SUBIRÀ, *Pere Domingo. Semblança biogràfica* (1998)
- [5] Albert BALCELLS, *Enric Prat de la Riba i l'Institut d'Estudis Catalans* (1998)
- [6] Oriol CASASSAS, *Miquel A. Fargas i Roca i els nous horitzons* (1999)
- [7] Xavier BARRAL, *Josep Pijoan. Del salvament del patrimoni artístic català a la història general de l'art* (1999)
- [8] M. Àngels Anglada i d'Abadal. *Sessió en memòria* (1999)
- [9] Eulàlia DURAN, *Agustí Duran i Sanpere. Semblança biogràfica* (2000)
- [10] Francesc FONTBONA, *Joaquim Folch i Torres. Semblança biogràfica* (2000)
- [11] Jordi SALES, *Jaume Serra i Hünter. Semblança biogràfica* (2000)
- [12] Carles MIRALLES i ANSCARI M. MUNDÓ, *Lluís Nicolau d'Olwer. Semblança biogràfica* (2000)
- [13] Josep M. FONT, *Guillem M. de Brocà. Semblança biogràfica* (2000)
- [14] Oriol de BOLÒS, *Pius Font i Quer. Semblança biogràfica* (2000)
- [15] Antoni ROCA, *Esteve Terradas i Illa. Semblança biogràfica* (2000)
- [16] Joan VENY, *Antoni M. Alcover i Sureda. Semblança biogràfica* (2000)
- [17] Pere LLUÍS FONT, *Joaquim Carreras i Artau. Semblança biogràfica* (2000)
- [18] *Enric Casassas i Simó. Sessió en memòria* (2000)
- [19] David SERRAT, *Lluís Solé i Sabarís. Semblança biogràfica* (2000)
- [20] *Ramon Aramon i Serra. Sessió en memòria* (2001)
- [21] Antoni SERRA i RAMONEDA, *Joan Sardà i Dexeus. Semblança biogràfica* (2001)
- [22] Aina MOLL, *Francesc de Borja Moll. Semblança biogràfica* (2001)
- [23] *Josep Roca-Pons. Sessió en memòria* (2001)
- [24] Josep ENRIC LLEBOT, *Eduard Fontserè i Riba. Semblança biogràfica* (2002)
- [25] Carles MIRALLES, *Lluís Segalà i Estalella. Semblança biogràfica* (2002)
- [26] Albert BALCELLS, *Ramon d'Àl·ds-Moner i de Dou. Semblança biogràfica* (2003)
- [27] Jaume CABRÉ, *L'ocellot sinistre. Semblança biogràfica d'Àngel Guimerà* (2003)
- [28] Pere LLUÍS FONT, *Eusebi Colomer i Pous. Semblança biogràfica* (2003)
- [29] Ricard GUERRERO, *Josep Alsina i Bofill, amor a la professió, amor a la llengua, amor al país. Semblança biogràfica de Josep Alsina i Bofill* (2003)
- [30] M. Teresa FERRER, *Joaquim Miret i Sans. Semblança biogràfica* (2003)
- [31] Josep M. MAS i SOLENCH, *Ferran Valls i Taberner. Semblança biogràfica* (2004)
- [32] Oriol CASASSAS, *Josep Trueta i Raspall, el símbol. Semblança biogràfica de Josep Trueta i Raspall* (2004)
- [33] Salvador REGUANT, *Josep Ramon Bataller i Calatayud. Semblança biogràfica* (2004)
- [34] *Marià Villangómez. Sessió en memòria* (2004)
- [35] Carles A. GASÒLIBA, *Ramon Trias i Fargas. Semblança biogràfica* (2004)
- [36] *Homenatge a Joaquim Ruyra en el centenari de 'Marines i boscatges' (1903-2003)* (2005)
- [37] Manuel CASTELLET, *Josep Teixidor i Batlle. Semblança biogràfica* (2005)

- [38] Carles MIRALLES, «Un xic exòtic i desorientat». *Semblança de Joan Maragall l'últim any de la seva vida* (2005; 1a reimpr., 2011)
- [39] Ramon Margalef. *Sessió en memòria* (2005)
- [40] Eva SERRA, *Ferran de Sagarra i de Siscar. Semblança biogràfica* (2005)
- [41] Josep MASSOT, *Jordi Rubió i Balaguer. Semblança biogràfica* (2005)
- [42] Joan VILÀ-VALENTÍ, *Pau Vila i Dinarès. Semblança biogràfica* (2006)
- [43] Joan SOLÀ, *Pompeu Fabra i Poch. Semblança biogràfica* (2006; 1a reimpr., 2011)
- [44] Albert BALCELLS, *Francesc Martorell i Trabal. Semblança biogràfica* (2006)
- [45] Jacint CORBELLA, *Antoni Esteve i Subirana. Semblança biogràfica* (2006)
- [46] Oriol CASASSAS, *Leandre Cervera i Astor. Semblança biogràfica* (2007)
- [47] Josep VALLVERDÚ, *Josep Carner i Puig-Oriol. Semblança biogràfica* (2008; 1a reimpr., 2011)
- 48 Albert BALCELLS, *Antoni Rubió i Lluch, historiador i primer president de l'Institut d'Estudis Catalans* (2008)
- 49 Oriol de Boldòs i Capdevila. *Sessió en memòria* (2009)
- 50 Joaquim MOLAS, *Miquel dels Sants Oliver i Tolrà. Semblança biogràfica* (2009)
- 51 Josep M. CAMARASA, *Josep M. Bofill i Pichot. Semblança biogràfica* (2009)
- 52 Jordi Sarsanedas. *Sessió en memòria* (2010)
- 53 Rafael Caria. *Sessió en memòria* (2010)
- 54 Joan Bastardas. *Sessió en memòria* (2011)
- 55 Josep M. de Casacuberta i Roger. *Sessió en memòria* (2012)
- 56 Josep MASSOT I MUNTANER, *Frederic Clascar i Sanou. Semblança biogràfica* (2012)
- 57 Albert BALCELLS, *Pere Coromines i Montanya. Semblança biogràfica* (2013)
- 58 Antoni Prevosti i Pelegrín. *Sessió en memòria* (2013)
- 59 Eulàlia DURAN, *Joan Fuster. Semblança biogràfica* (2013)